

23. Павко А.І. Повчальний досвід вітчизняної історії: політичні партії і організації у громадському житті України модерної доби / Академія муніципального управління. – К., 2002.
24. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2000.
25. Пласкюк К. Життя – на олтар боротьби // Жовтень. – 1969. – №3. – С.127–130.
26. Політична історія України. XX ст.: В 6 т. / Ред. кол.: І.Ф.Курас (голова) та ін. – Т.1. На зламі століть (кінець XIX ст. – 1917 р.). – К., 2002.
27. Симон Петлюра. Стагті, листи, документи / Центр.

- ком. вшанування пам'яті Симона Петлюри в Америці. – Нью-Йорк, 1956. – Т.1.
28. Телешун С.О. Національне питання в програмах українських політичних партій в кінці XIX – на початку XX століття. – К., 1996.
29. Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: Документи і матеріали. – Т.1. – Б.м., 1983.
30. Юрченко О.Т. Всупереч фактам. (Про ідейно-політичне обличчя В.П.Левинського) // Укр. іст. журнал. – 1972. – №5. – С.45–57.
31. Юрченко О. Ліві з УСДРП // Вітчизна. – 1970. – №10. – С.160–171.

L. KOBUJA

IDEA-POLITICAL VIEWS OF V.LEVYNSKY CONCERNING UKRAINIAN POLITICAL MOVEMENT DURING THE TIMES OF WORLD WAR I

Social-political views of Volodymyr Levynsky one of the leading figures of the Ukrainian Social-Democratic Party of Halychyna, are considered in the article. The views concern the political differences in the Ukrainian socialist camp during World War I. An attention is concentrated on V.Levynsky's criterions of valuating the motives of the activity of the Ukrainian political parties and groups.

Key words: V. Levunskuy, social-democracy, the First World War, conception, idea-political views.

УДК 329.14
ББК 66.62

Мар'яна Пікуляк

ІДЕОЛОГІЯ ЕТИЧНОГО СОЦІАЛІЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ

Стаття присвячена дослідженням проблеми формування і розвитку етнічної ідеології соціалізму в програмних документах і політичній діяльності Української радикальної партії. Ця партія мала демократичну позицію в соціально-політичному житті Західної України – одного з найбільш політично активних регіонів. Протягом національно-визвольної боротьби українців за незалежність 1918–1939 рр. вони дотримувалися демократичних принципів рівності та виборчого права. Висвітлено і те, що радикальні сили зробили політичне життя в регіоні більш активним і що ввесь цей час вони захищали основну національну мету – створення незалежної держави Україна.

Ключові слова: Українська радикальна партія, Західна Україна, незалежність, ідеологія соціалізму, демократичні принципи, виборче право.

Вагомим чинником суспільно-політичного життя у процесі становлення незалежної української держави стала потреба творення власної державницької ідеології, яка б забезпечила захист інтересів та ідеалів громадян держави, сприяла зростанню їх політичної культури та впливала на реалізацію соціально-економічних, політичних програм розвитку суспільства. У цьому кон-

тексті неабияка роль відводиться вивченню світогляду західноукраїнського політикуму міжвоєнного періоду, зокрема Української радикальної партії (далі – УРП), адже, як відомо, кожна політична партія, крім впорядкованої програми та організаційної структури, характеризується ще й специфічною ідеологією.

Перші спроби дослідження ролі УРП в історії західноукраїнських земель зазначеного періоду робилися вже в 20–30-х рр. XX століття, окремі з них здійснювали самі діячі партії. Найціннішими серед таких праць є, безсумнівно, праці відомих радикалів К.Коберського [12; 13; 14; 15] і М.Стахівки [36; 37; 38; 39], що дають нам певні уявлення про головні світоглядні орієнтири партії. Окремі аспекти теми аналізували автори, які безпосередньо брали участь у політичному житті краю цього періоду й не були прихильниками УРП [9; 16]. Значний матеріал міститься і в західноукраїнській пресі досліджуваного періоду, адже друковані органи радикальної партії “Народ”, “Громадський Голос” відображали основні ідейні засади радикалів у період Листопадової національно-демократичної революції 1918 р. та в умовах польського окупаційного періоду.

У середовищі західноукраїнського політикуму міжвоєнного періоду УРП репрезентувала радикальний напрям. Як суспільно-політична течія, яка відстоює розрив із визнаною традицією та виступає за рішучі методи у вирішенні питань політичної теорії і політичної практики без зміни соціально-економічних засад суспільного ладу, радикалізм (від лат. *radikalis* – докорінний) виник у Європі в кінці XVIII – на початку XIX ст. Він був виявом політичного розмежування ліберальної буржуазії і дрібнобуржуазної демократії. Вимоги радикалів (загального виборчого права, рівноправного парламентського представництва, демократичних свобод), їх боротьба із всевладдям великого капіталу і т. д. йшли далі поміркованої ліберальної буржуазії.

Під впливом нових суспільних ідей, особливостей історичного розвитку радикальний рух набував специфічного змісту та форм у тій чи іншій країні [17, с.55]. На його характер у Східній Галичині вплинули складні соціально-економічні й суспільно-політичні процеси. Саме тому український радикалізм як позиція, напрям суспільно-політичної думки, метод дій мав свої особливості та свої форми вираження. Якщо представники радикального напрямку більшості європейських країн вимагали проведення демократичних реформ при збереженні соціально-економічних основ самого ладу, то українські радикали виступали за заміну існуючого суспільно-економічного ладу більш прогресивним.

Члени УРП заявляли про те, що їх партія “складається з людей, які до всього підходять глибоко, з початків, з корня і які в своїй праці і програмі стремлять до змінення сучасних націо-

нальних і соціальних умов життя українського народу не зверху, не паперово, а хочуть змінити дійсно життя знизу, з глибини, з корня” [44, с.2].

У своїй ідеології радикали поєднували національні, демократичні, народницькі, ліберальні ідеї та прогресивні ідеї соціалізму.

Лібералізм (від лат. *liberalis* – вільний) – політична та ідеологічна течія, що об’єднує у своїх лавах прихильників парламентського ладу, демократичних свобод і т.д. У широкий суспільно-політичний вжиток термін цей був введений на початку XIX ст. французькими просвітниками, а на середину XIX ст. сформувався як ідеологія та філософія. Однак витоки лібералізму сягають епохи буржуазних революцій XVII–XVIII ст. [30, с.184]. Засновниками лібералізму були Б.Констант та А. де Токвіль. До фундаторів ліберальної ідеології належать англійські мислителі Дж.Локк, А.Сміт, І.Бентам, французькі вчені – Ш.-Л.Монтеск’є, Ф.Гізе, німецькі – І.Кант, В.Гумбольдт, американські – Т.Джеферсон, Д.Медісон та ін. Серед українських мислителів ідеологію лібералізму розвивав М.Драгоманов.

З-поміж ліберальних ідей, яких радикали постійно дотримувалися та пропагували у своїй суспільно-політичній діяльності, варто виділити: рівність усіх громадян перед законом, індивідуальну свободу – найважливішу умову реалізації творчого потенціалу особи, принципи політичного плюралізму, розподіл влади на законодавчу, виконавчу, судову, свободу думок, поглядів, переконань, совісті, слова, запровадження загального виборчого права [11, с.19].

Від соціалізму (лат. *socialis* – суспільний) – вчення і теорії, які стверджують ідеал суспільного устрою, заснованого на суспільній власності, відсутності експлуатації, справедливому розподілі матеріальних благ і духовних цінностей залежно від затраченої праці, на основі соціально забезпеченої свободи особистості, радикали запозичили виключно його гуманні ідеї: забезпечення соціальних прав, створення умов для гармонійного і всебічного розвитку особистості [31, с.325].

Основною соціальною опорою радикалів стало селянство, яке налічувало понад 90% населення краю: “Наше національне і соціальне змагання мусить мати свою основу в селянстві. Таке є становище УСРП у цій справі” [45, с.3]. Саме тому всі свої національні і соціальні прагнення члени УРП пов’язували з українським се-

лянством, яке, на їх думку, залишалося носієм традицій національного життя і національного духу.

По-справжньому конструктивна ідеологія членів радикальної партії відповідала тогочасним життєвим реаліям, опиралась на досягнення науки та була спрямована на досягнення господарської, національно-політичної та культурної свобод українського працюючого люду [33, с.50].

Виступивши, насамперед, в обороні господарських інтересів селянства, радикали у своїй діяльності не оминали й національно-політичних та культурних проблем. Вони першими відкрито назвали свою партію “українською”, продемонструвавши тим самим прагнення до національного самовизначення українського народу.

Основними засобами для реалізації поставленої мети члени партії визначили демократію (владу народу) та соціалізм, які тісно були взаємопов’язані між собою. Соціалізм, відповідно до переконань одного з найвпливовіших діячів УРП М.Стахіва, впливав із демократичної ідеї та став її “найбільш послідовною думкою”. З іншого боку, основні засади демократії (свобода, рівність, братерство), на думку радикалів, можна було реалізувати лише в умовах соціалістичного ладу [36, с.1].

Ідеї соціальної справедливості були відомі ще з найдавніших часів, однак як соціалістичне вчення вони оформилися лише в XIX ст. Соціалістичний рух розпочався у Західній Європі як морально-ідеалістична наука, яка базувалася на ідеї єдності працюючого народу в кожній нації. Проти такого тлумачення соціалізму виступив Карл Маркс, назвавши його “утопією” і створивши, натомість, спільно з Фрідріхом Енгельсом власну цілісну теорію соціалізму і комунізму, яка дістала назву “науковий соціалізм” або “науковий комунізм”.

Усе це призвело до розмежування соціалізму на два напрямки, які головний ідеолог УРП К.Коберський виділив як: 1) соціалізм робітничий (пролетарський, матеріалістичний): проголошував верховенство робітників та 2) соціалізм селянсько-робітничий (ідеалістичний, “інтегральний”, “загальний”): визнавав рівноправність селянства та робітництва [12, с.2].

Марксизм був однією з найрадикальніших течій європейського соціалізму. Ідеологія марксизму опиралася на концепцію “диктатури пролетаріату”, класовий підхід до питання суспільного, в тому числі й політичного устрою. Марк-

систську лінію в західноукраїнському політичному спектрі представляли соціал-демократи та комуністи. Що ж стосується радикалів, то вони, як зазначав Д.Донцов, у соціальній політиці проповідували “немарксистський соціалізм” [9, с.2, 4]. У своїй ідеології члени УРП базувалися на вченнях М.Драгоманова, І.Франка та М.Павлика, яких К.Коберський назвав “предтечами галицького соціалізму-радикалізму”. Соціалізм Драгоманова, опираючись на вчення Р.Оуена, Ш.Фур’є, А.Сен-Сімона, П.Прудона, висував потребу всестороннього визволення людської особи. Будучи соціалістом ідеалістичного напрямку, М.Драгоманов відкидав марксизм як помилковий у теорії та невідповідний практичним потребам українського працюючого народу [39, с.16]. “Соціалістом драгоманівського, тобто ліберального складу”, за визначенням І.Лисяка-Рудницького, став І.Франко [19, с.130]. Він спільно з М.Павликом та іншими засновниками радикальної партії, як зазначав В.Левинський, “прийняли в політичну програму, а власне в її максимальну частину, соціалізм” [18, с.39].

Члени УРП репрезентували ідеалістичний, народницький напрямок соціалізму, адже вони прагнули об’єднати весь український працюючий народ [13, с.41]. Це констатували й представники інших політичних партій Західної України. Так, зокрема, діяч Української соціал-демократичної партії В.Левинський визначав ідеологію радикалів як соціалістично-народницьку [18, с.39]. Під народництвом радикали розуміли “соціалізм, який хоче об’єднати до спільної праці весь трудящий народ (селян, робітників і працюючу інтелігенцію) та який бажає знести визиск працюючих, а завести такий громадський лад на землі, де б кожний був свободним та діставав весь плід своєї праці” [13, с.42; 35, с.142].

У силу історичних особливостей розвитку галицьке народництво, відповідно до переконань К.Коберського, було еволюційне, “спокійніше”, на відміну від революційного наддніпрянського.

Соціалізм радикалів був “етичним” за своїм характером, адже він визнавав необхідність проведення лише тих суспільних змін, які б не суперечили двом основним моральним законам людства: праву людини на життя та результати своєї праці; обов’язку кожної людини не ставити свої особисті інтереси понад інтереси загалу [12, с.2; 14, с.46]. Соціальна справедливість виступала для них моральним імперативом. Радикали були твердо переконані в тому, що “історію

людства творять не лише економічно-матеріальні відносини, але в першу чергу ідеї, ідеї права і справедливості” [38, с.9]. Марксист ж, натомість, зосереджували свою увагу не на життєвих правах та обов’язках громадян, а, головним чином, на економічній теорії Маркса.

Крім того, радикали, на відміну від прихильників учення К.Маркса, велику увагу в історичному розвитку людства приділяли свідомій волі народу: “Наша програма стверджує, що в світі має значіння і рішучий вплив не тільки сам розвиток господарства, але також людська думка, воля й боротьба” [3, с.11]. Марксист ж відкидали ці засади як “ненаукові”, адже, на їх думку, визначальними у політичному розвитку людства були виключно матеріальне виробництво, стан продуктивних сил і виробничих відносин, соціальне буття та класова боротьба.

Уже на з’їзді УРП в Станіславі 22–23 березня 1919 р. радикалами до партійної програми було внесено нові актуальні зміни: спостерігається певне полівіння суспільно-політичних настроїв членів партії, бо утворення ЗУНР дало змогу діячам УРП зосередити свою увагу на вирішенні соціальних проблем. Такою була загальна тенденція того часу, адже аналогічні процеси спостерігалися і в середовищі УНДП, яку на з’їзді 28–29 березня 1919 р. було перейменовано на Українську народно-трудова партію. Радикали відкрито заявили: “Наша давня програма на найблизшу мету, уложена за австрійських часів годиться тепер до архіву. На підставах наукового соціалізму ми мусимо поставити собі нові витичні на найблизший час завдання...” [24, с.2]. І це не випадково, адже цілком закономірно, якщо партія має на меті втриматися на політичній арені тривалий час, вона повинна розвивати свою політичну програму, збагачувати її. Однак, що стосується національно-державної політики радикалів, то вона продовжувала залишатися незмінною – повна підтримка української державності на засадах демократії.

Добре усвідомлюючи значення національного питання, члени УРП ніколи не відводили йому другорядної ролі. І навіть тоді, коли нові політичні обставини вимагали перегляду старих партійних програм та вдосконалення ідеології й політики партії, коли наголос робився на вирішенні соціальних питань, радикали і надалі продовжували боротьбу за державну самостійність України, що було відзначено в проекті нової програми, підготовленої в липні 1922 р.

редакційною колегією Головної Управи партії в особі молодшої генерації радикалів: О.Навроцького, М.Матчака, О.Коберського, О.Павліва та ін. [16, с.53]. У своїй політичній програмі вони заявили про те, що “Українська радикальна партія, як партія робітних селянських мас української нації, стоїть на ґрунті соціалізму і стремить до переведення його в життя при повній державній самостійності і суверенності українського народу на всіх його етнографічних землях”. Крім того, радикали виступали за встановлення “народньореспубліканського устрою” та перехід усієї влади виключно в руки українського працюючого люду [2, с.23].

Вимога державної незалежності України знайшла своє відображення і в редакційній статті “До питань дня”: “Слово “українська” в назві партії вказує, що наша партія в першу чергу має за завдання стати на сторожі інтересів всіх робітних людей, які живуть на українській землі... З цього становища виходить, що УРП ніколи не може погодитися з національним та політичним гнетом, від кого б то він не походив. Устремління робітних мас кожної етнографічної території до утворення власної незалежної держави вважає УРП слушним змаганням” [34, с.1].

У нових суспільно-політичних умовах, зумовлених повною окупацією західноукраїнських земель, відповідно до рішення Ради Амбасадорів кожна партія випрацьовувала свою тактику та стратегію подальшої діяльності. Галицькі радикали та споріднені з ними політично волинські есери одразу ж стали на шлях боротьби проти всіх окупаційних режимів, у тому числі й більшовицького (прихильниками якого виступили соціал-демократи та комуністи). Учасники першого повоєнного з’їзду УРП (квітень 1923 р.) схвалили платформу так званого антирадянського соборництва: регіональна державність західноукраїнських земель вважалася відступом від ідеї соборної української державності (радикали перейшли від регіонально-галицької державницької концепції до загальноукраїнської доктрини), Українська Соціалістична Радянська Республіка оцінювалась як “форма московської окупації України” [21, с.36]. На з’їзді УРП, який проходив 1 лютого 1925 р. у Станіславі, радикали виразно стали на народницько-соціалістичному становищі та повернулися до своєї первісної ідеології, яка мала глибокі історичні традиції.

Члени УРП виступали за повне соціальне та національне визволення українського народу на

всіх його етнографічних землях. Цей постулат було закладено і в основу ідеології УСРП, яка оформилася після об'єднання УРП та волинської групи УПСР. Соціалісти-радикали уособлювали у своїй теорії та практиці те, що умовно називалося "українським соціалізмом". Ідеологія соціалістично-радикальної партії базувалася, головним чином, на світогляді радикалів, адже, як зазначав М.Стахів, "УПСР, будучи українською народницькою, опиралася по суті лише на ідеологію і господарську програму російських есерів. У суцільній формі партія не мала виложеної ні своєї власної ідеології ні своєї програми. Різниця від російських есерів полягала лише в питанні державної самостійності, яку партія визнавала разом з іншими українськими партіями від кінця 1917 р." [40, с.63–64]. У той же час, особливо помітну роль в удосконаленні основних ідеологічних засад УСРП відіграла молодша генерація в особі К.Коберського, М.Стахіва та ін.

У політичній програмі від 1926 р. "Чого хоче Українська Соціалістично-Радикальна партія" було подано детальне пояснення терміна "соціалізм": "То є таке громадське життя, такий суспільний порядок, в якому люди будуть з собою жити більше по людськи, як тепер, вони будуть жити по товарицьки, бо тільки в рівності й спільному господарстві над усім є корінь волі" [3, с.8]. Радикали виступили за заміну існуючого капіталістичного ладу соціалістичним, зазначивши про те, що кожен "соціаліст-радикал хоче заводити свій товариський лад (соціалізм) рішучо і ґрунтовно" [1, с.8].

Варто відзначити те, що серед соціалістичних партій УСРП займала окреме становище, орієнтуючись у першу чергу на селянство, адже "будова соціалізму без зорганізованого у соціалістичних партіях селянства не мислима" (в цьому й проявлялося протиставлення реформізму соціалістів-радикалів революційному соціалізму більшовиків). Однак, у той же час, радикали не применшували суспільно-значимої ролі робітників: "Ми не кажемо, що селянин має мати більше прав, як робітник. Ми стоїмо за рівні права всіх працюючих" [1, с.9].

Саме тому члени радикальної партії проголосили себе партією всіх працюючих людей: "трудового селянства, зарібників, трудових ремісників, наймитів, слуг, робітників, залізничників і дрібної працюючої інтелігенції", підтвердивши цим у своїй програмі народницький характер своєї партії: "Соціалісти-радикали є народ-

никами тому, що вони не роблять різниці між трудовим народом" [1, с.9].

Гарантії соціальної справедливості та забезпечення добробуту перелічених вище суспільних верств радикали пов'язували безпосередньо з національним визволенням українського народу: "Заміна капіталізму соціалізмом є національною справою, найбільше глибоко заступає українську справу той політичний напрям, котрий змагає до повної переміни сучасного суспільного ладу" [23, с.2]. Ще в 1919 р. на сторінках радикального часопису "Народ" діячі УРП закликали: "Ідім вперед до національної волі, соціальної справедливості та свобідного самоозначення кожної людини! Не протиставляймо націоналізм соціалістичному рухові мас!" [25, с.1].

Про свій національний характер радикали чітко заявили й у політичній програмі: "УСРП не приймає до себе не – Українців, так як це роблять комуністи, а це тому, що не – Українці не будуть нам помагати в боротьбі за українську визвольну справу, за національне державне право... Ми є партія національна українська" [1, с.8–9].

Члени партії рішуче постановили "боротися проти національного утиску на всіх українських землях" за соборну та самостійну Україну [1, с.19–20]. Вони були переконані в тому, що "правдивим націоналістом може бути тільки соціаліст. Але соціаліст ніколи не може бути шовіністом" [13, с.127]. Радикали різко засуджували національну експансію, яка, на їх думку, особливо чітко проявлялася в діяльності російської більшовицької та польської соціалістичної партій [34, с.1]. Саме тому члени радикальної партії провадили послідовну боротьбу проти поширення комуністичного руху на західноукраїнських землях.

Ще М.Драгоманов, поборюючи московський і польський централізм, передбачив прихід більшовизму як оновленого яacobінства ("соціалістичної шляхетчини") та виступив із різкою критикою класової, історично-матеріалістичної теорії марксизму [15, с.9]. Аналогічної позиції дотримувались і члени УРП. Вони констатували, що реалізація марксистського варіанта соціалізму в СРСР здійснювалася через масове соціальне насильство, за допомогою якого більшовики намагалися запровадити комунізм "для вдержання в своїх руках диктаторської влади та панування над поневоленим народом" [27, с.4]. Головною умовою перемоги революції і переходу до соціалізму, відповідно

до вчення К.Маркса, мала стати виключно диктатура пролетаріату. А поява будь-якої диктатури, на думку радикалів, сигналізувала собою недугу суспільства.

Владу, встановлену більшовиками в Україні, члени радикальної партії називали “совітським тоталізмом”, якому були притаманні такі ознаки: азійський деспотизм та сваволя, рабська покірність, фізичне і моральне винищення інакомислячих, провокації, дія принципу “мета виправдовує засоби” [4, с.2; 8, с.2; 41, с.2]. Вони були твердо переконані в тому, що московський більшовизм не має нічого спільного з соціалізмом, адже комуністи відреклися “основної правди соціалізму: державна влада мала бути народною, обраною народом і контрольована ним” [6, с.3; 13, с.141].

Серед західноукраїнського населення радикали проводили масову роз’яснювальну роботу, під час якої розвінчували так званий “комуністичний міф”. Зокрема, проведення радянською владою так званої “українізації” члени УРП охарактеризували так: “Щоби вбити українську державну думку в себе, а закріпити до себе довір’я працюючих мас за границею, треба було Москві заговорити, а то й забратися до українізації чужинців – чиновників на Україні. Коли та державна думка буде вбита, тоді й українізація переведеться як непотрібний агітаційний середник” [42, с.1].

Саме тому радикали всіляко намагалися донести до широких кіл українства той факт, що насправді “московська совітська державність на Україні” перетворила “Україну в колонію, український народ повертає у невільника, якому відбирає усі здобутки його праці, а для повного його згноблення залякує його засланням, масовим виселенням, тюрмами, карними експедиціями, побоями, розстрілами та винищує його пляново організованим голодом” [7, с.2; 26, с.4].

Усе це змушувало діячів радикальної партії послідовно виступати проти комуністичної деморалізації навіть тоді, коли радянські ідеї знаходили підтримку в середовищі націонал-демократів. Члени УРП різко заперечували можливість утворення будь-якого “спільного фронту” з більшовиками та закликали до безкомпромісної боротьби з ними.

Національно-визвольну боротьбу партійні діячі проводили і стосовно Польщі, Румунії та Чехословаччини, розглядаючи окупацію українських земель цими державами виключно тим-

часовою, позбавленою будь-яких правових підстав.

Натомість радикали заявляли про співпрацю тільки з тими політичними силами світу, які визнаватимуть право на самостійне державне життя України. Щоб протиставити себе так званим “соціалістичним партіям” радянського типу, в лютому 1931 р. УСРП вступила до Соціалістичного Трудового Інтернаціоналу. Основне завдання своєї участі в Інтернаціоналі радикали вбачали в можливості подавати правдиву інформацію світовій громадськості про національно-визвольні змагання українського народу [22, с.2; 32, с.6; 43, с.186].

Різко негативної позиції соціалісти-радикали дотримувались і щодо фашизму з його тоталітарним ідеалом суспільного ладу. Вони відкрито заявляли про те, що фашистська ідеологія базується виключно на антидемократичних засадах: “Фашизм для досягнення мети виправдовує будь-які засоби, відверто заперечуючи мораль. Без оперття визвольної боротьби на загально-людських ідеалах, на змаганні за правду, волю і рівність свого народу, без міцних моральних основ цілої нації трудно створити власну народну силу для успішної боротьби за кращу майбутність. Лише глибоко моральний народ не перестане далі змагатися за свою правду. Тому треба рішучо поборювати фашистську отруту неморальності” [20, с.2].

Негативне ставлення соціалістів-радикалів до фашизму продемонстрував у своїй статті “Нова шкідлива орієнтація” М.Матчак, заявивши про те, що ідеологія фашизму “нічого доброго українцям не принесе” [46, с.217].

Більше того, перемога фашизму на українських землях, як стверджували діячі УСРП, ознаменує собою подальше гноблення українського народу, адже “будь-яка диктатура, чи це буде диктатура партії, військової сили чи окремої особи веде до соціального та політичного поневолення працюючих людей” [11, с.2; 29, с.2].

Між комунізмом та фашизмом члени радикальної партії проводили паралелі, адже обидва режими, на їх думку, характеризувалися наявністю могутнього державного апарату, диктатурою однієї особи, відсутністю демократичних свобод, монополією однієї партії (“Фашисти хочуть, щоб над цілим народом мала тотальну владу тільки одна бюрократія, а знову

марксистів в свою чергу хотіли б, щоб “місію” визволення переводив сам пролетаріят”) та використанням насильницьких методів [5, с.3; 37, с.6; 45, с.3].

Радикали ж були твердо переконані в тому, що для запровадження справедливого соціалістичного ладу не потрібно вдаватися до жорсткого кривавого терору. Зміна суспільного ладу мала відбуватися еволюційним шляхом через поступові реформи: “Ця переміна може бути однак тільки вислідом довгої підготовчої праці трудового народу, яка дасть йому змогу без потрясіння переняти варстати праці. Наш шлях може бути лише один: через соціалістичну демократію до зміни господарського життя в інтересі трудового народу” [28, с.5–6]. У цьому контексті К.Коберський розробив три шляхи визвольної акції українського народу, відповідно до яких передбачалось створення господарсько-економічних (фахові (професійні) спілки дрібного селянства та робітництва, кооперативи), політичних (організація єдиної “партії всіх працюю-

чих”) та освітніх закладів (школи й культурно-освітні товариства) [13, с.130–135].

Отже, радикальна партія репрезентувала найбільше поширений серед демократичних держав світу ідеалістичний напрямок соціалізму. Соціалізм радикалів був “етичним”, адже він базувався на засадах рівності, справедливості, моральності. Партійні діячі визнавали права кожної особи на життя, свободу і власність, право на працю, відпочинок, добробут, охорону здоров’я, освіту. Вони висували вимоги справедливого розподілу матеріальних благ і духовних цінностей залежно від затраченої праці, виступали проти цілковитого одержавлення господарства, визнавали дрібну приватну власність та вимагали забезпечення основних соціально-економічних і політичних прав громадян. Радикали виступали проти будь-якої диктатури, як фашистської, так і більшовицької. Досягнення справедливого соціалістичного ладу вони ставили в тісний взаємозв’язок із вирішенням національного питання.

1. Право народу. Приступний виклад програми Української Соціалістично-Радикальної Партії (УСРП). – Львів: Громада, 1926. – 42 с.
2. Програма Української Радикальної Партії (Проект редакційної колегії Гол. Управи У.Р.П. з р.1922) // Календар “Громада” на 1923 рік. – Львів, 1922. – С.23–26.
3. Чого хоче Українська соціалістично-радикальна партія? – Львів: Громада, 1926. – 47 с.
4. Большевицький чорний інтернаціонал // Громадський Голос. – 1935. – 7 грудня. – Ч.47. – С.2.
5. Бочковський О.І. Диктатура – стара річ // Громадський Голос. – 1937. – 13 листопада. – Ч.44. – С.3.
6. Бочковський О.І. Диктатура – стара річ // Громадський Голос. – 1937. – 27 листопада. – Ч.46. – С.3.
7. Вчора, сьогодні і завтра // Громадський Голос. – 1934. – 13 жовтня. – Ч.39. – С.2.
8. Двадцять літ страхіття // Громадський Голос. – 1937. – 6 листопада. – Ч.43. – С.2.
9. Донцов Д. Політичні партії Галичини // За незалежність. – 1992. – 13 червня. – С.2, 4.
10. Ідеал, за який варто і треба боротися // Громадський Голос. – 1933. – 16 грудня. – Ч.49. – С.2.
11. Кекс Джон. Засадничі цінності лібералізму // Лібералізм: Антологія / Упоряд. О.Проценко, В.Лісовий. – К.: Смолоскип, 2002.
12. Коберський К. Два напрями соціалізму // Громадський Голос. – 1925. – 22 серпня. – С.2.
13. Коберський К. Українське народництво по обох боках Збруча. – Львів – Коломия, 1924. – 158 с.
14. Коберський К. Що таке соціалізм? // Календар “Громада” на 1926 рік. – Львів, 1925. – С.40–47.

15. Коберський К. Як воюють з небіжками ... Відповідь д-рові К.Чеховичеві на критику думок Драгоманова // Громадський Голос. – 1936. – 15 лютого. – Ч.6. – С.9.
16. Кугутяк М. Галицькі українці у боротьбі за державну незалежність у 1920–1923 роках // Галичина. – 1997. – № 1. – С.45–57.
17. Кугутяк М. Радикальна партія в Східній Галичині // Укр. іст. журн. – 1990. – №10. – С.55–62.
18. Левинський В. Початки українського соціалізму в Галичині. – Торонто, 1918. – 80 с.
19. Лисяк-Рудницький І. Між історією й політикою. – Сучасність. – 1973. – 444 с.
20. Л. Куди веде ідеологія фашистів? // Громадський Голос. – 1933. – 16 вересня. – Ч.36. – С.2.
21. Лозинський М. З Новим роком 1924. Теперішній стан будови Української Держави і задачі західно-українських земель. – Женева, 1924. – 75 с.
22. Матчак М. Проти лицемірної демагогії // Громадський Голос. – 1933. – 29 липня. – Ч.29. – С.2.
23. М.С. За форму та зміст національної справи // Громадський Голос. – 1938. – 3 грудня. – Ч.46. – С.2.
24. На зїзд партії // Народ. – 1919. – 16 марта. – С.2.
25. На переломі // Народ. – 1919. – 29 квітня. – Ч.11. – С.1.
26. Наша відповідь большевикам // Громадський Голос. – 1937. – 17 липня. – Ч.27. – С.4.
27. Омикрон. З під комісарської диктатури. Сталінська “конституція” // Громадський Голос. – 1936. – 10 жовтня. – Ч.39. – С.4.
28. Переустрій суспільного ладу // Народ. – 1919. – 30 марта. – С.5–6.
29. Подвійна шкода // Громадський Голос. – 1933. – 23 вересня. – Ч.37. – С.2.

30. Політологічний енциклопедичний словник: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: Генеза, 1997. – 400 с.
31. Політологія: Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенька. – К.: Видавничий центр “Академія”, 2003. – 528 с.
32. Про різні інтернаціонали // Громадський Голос. – 1936. – 14 листопада. – Ч.44. – С.6.
33. Пушкар К. Чого хочуть соціалісти-народники? (українські радикали і українські соціалісти-революціонери) // Календар “Громада” на 1926. – Львів, 1925. – С.50–63.
34. Самбірянин. До питань дня // Громадський Голос. – 1923. – 24 марта. – С.1.
35. Словарець найчастіше уживаних чужих слів // Календар “Громада” на рік 1926. – Львів, 1925. – С.135–146.
36. Стахів М. Демократія, соціалізм та національна справа // Громадський Голос. – 1936. – 10 жовтня. – Ч.39. – С.1.
37. Стахів М. Демократія, соціалізм та національна справа // Громадський Голос. – 1936. – 24 жовтня. – Ч.41. – С.6.
38. Стахів М. До джерел нашої сили. Замітки до основних думок програми УСРП. – Львів, 1936. – 13 с.
39. Стахів М. На переломі. Коротка історія українського політичного руху в новіших часах. – Львів, 1938. – 48 с.
40. Стахів М. Українські політичні партії у соціологічному наświetленні. – Нью-Йорк–Детройт, 1954. – 104 с.
41. Суд, чи терор і пропаганда // Громадський Голос. – 1930. – 29 березня. – Ч.13. – С.2.
42. Українізація а українська державна ідея // Громадський Голос. – 1923. – 8 вересня. – С.1.
43. Феденко П. Соціалізм давній і новочасний. – Лондон–Париж–Мюнхен, 1968. – 302 с.
44. Хто такі радикали? // Борітеся. – 1928. – 25 лютого. – Ч.1. – С.2–3.
45. Ще про єдність українського працюючого народу і дещо про марксистів // Громадський Голос. – 1939. – 4 березня. – Ч.8. – С.3.
46. Nastroje ukraincow w oswietleniu “Hromadskiego holosu” // Sprawy narodowosciowe. – 1933 (za kwiecienmaj-czerwiec). – №2–3. – S.217.

М. PIKYLYAK

THE IDEOLOGY OF THE ETHNICAL SOCIALISM URP

The article is dedicated to the research the problem of the formation and development the ethical ideology of the socialism in the program documents and in the practical activity of the Ukraine Radical Party. This party had democratic disposition in the social-political life of the Western-Ukrainian land (one of Ukraine's most active in political respect regions). During the struggle of the Ukrainian people for winning sovereignty and independence in the 1918–1939 year, they whole time adhered to democratic principles equality, suffrage. It is shown, that radical forces made a political life in the region more active and that all this time they defend the main aim of the nation which was the creation of the Ukrainian sovereign state.

Key words: *Ukrainian Radical Party, the western Ukraine, independence, the ideology of socialism, democratical principles, the voting wright.*

УДК 323.12

ББК 66.5(0)

Максим Гон

УКРАЇНСЬКІ ПРАВОРАДИКАЛИ ТА ЄВРЕЇ: ПРИЧИНИ І ПРОЯВИ ЕТНІЧНОГО КОНФЛІКТУ В ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1930-ті роки)

У статті з'ясовано критерії, які визначали ставлення партій правого крила українського національного табору до євреїв, проаналізовано методи, які використовувалися ними. Тиск, який чинили прибічники українського інтегрального націоналізму, згідно з висновком автора, призвів до загострення українсько-єврейських взаємин, виникнення етнічного конфлікту.

Ключові слова: *українські праворадикали, євреї, український націоналізм, українсько-єврейський конфлікт, Західна Україна, етнічний конфлікт.*

З-поміж різних “тандемів”, у яких відбувається міжетнічна взаємодія, виникають етніч-

ні конфлікти, вагоме місце припадає на ті, де бодай одна із сторін представлена праворади-